

розробити заходи щодо підтримання спроможності до захисту своїх фінансових інтересів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров И. А. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И. А. Александров, Е. А. Орлова, А. В. Половян // Наукові праці Донецького технічного університету. – 2002. – № 46. – С. 12–19.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк – К. : Эльга, Ника–Центр, 2004. – 784 с.
3. Моделирование экономической безопасности: держава, регіон, підприємство: монографія /

[В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк]. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

4. Интрилигатор М. Математические методы оптимизации и экономическая теория : монографія / М. Интрилигатор. – М. : Айрис-Пресс, 2002. – 576 с.

5. Погосова М. Ю. Методичний підхід до діагностування рівня фінансової безпеки суб'єкту господарювання // у кн.: «Теоретико-методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю підприємств: монографія» / Л. С. Мартюшева, І. Б. Медведєва та ін. – Харків: АдВА, 2009 – С. 54 – 66.

Аннотація. В статті пропонується методика оцінки оптимального рівня фінансової безпеки та її частинних показателів при різних станах зовнішнього середовища.

Ключевые слова: фінансова безпека підприємства, трієрівнева система фінансових відносин, запас стійкості фінансової безпеки, резерв запасу стійкості фінансової безпеки.

Summary. In the article the method of determination optimum level financial safety and its partial indexes in the the different state of external environment is offered.

Keywords: financial safety of enterprise, three-level system of financial relations, financial safety margin, reserve of financial safety margin.

Рецензент к.е.н., доцент ХНЕУ Медведєва І.Б.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.

УДК 65.012.8

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

*Полозова Т.В., к.е.н., доцент,
Журавель М.Ю., магістр (ХНУРЕ)*

Проведено критичний аналіз основних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Розкрито їх головні переваги та недоліки. Запропоновано загальні рекомендації щодо забезпечення комплексного та системного підходу до оцінки й аналізу рівня економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, рівень економічної безпеки, індикатори економічної безпеки.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання перед керівниками підприємств постає складна задача захисту економічних інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечення його стабільного розвитку та підвищення ефективності функціонування. Тобто актуальною задачею

вищого керівництва стає забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства. Для цього необхідно систематично проводити його оцінку й аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки й аналізу рівня економічної безпеки підприємства присвячені наукові

публікації таких вчених як Олейников Є. [1], Сухорукова Т. [2], Ковальов Д. [2-3], Плетникова І. [3], Реверчук Н. [4], Ілляшенко С. [5], Клебанова Т. [6], Сергієнко Є. [6], Козаченко А. [7], Пономарьов В. [7], Ляшенко А. [7], Шлемко В. [8], Бінько І. [8], Покропивний С. [9]. До найбільш вагомих наукових результатів слід віднести такі: розроблення понятійного апарату теорії економічної безпеки, визначення основних функціональних складових економічної безпеки підприємства, класифікація загроз, формування показників оцінки стану економічної безпеки та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Проте, у розробці зазначеної проблеми залишається ряд невирішених та дискусійних питань. На сьогоднішній день не сформовано єдиного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Формування цілей статті. Існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства потребують удосконалення. Метою статті є критичний аналіз методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства та формулювання загальних рекомендацій щодо формування комплексного системного підходу до оцінки й аналізу рівня економічної безпеки підприємства.

Вклад основного матеріалу. В науковій літературі найбільшого поширення набули індикаторний та ресурсно-функціональний підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Індикаторний передбачає розрахунок певного набору показників економічної безпеки та порівняння (зіставлення) їх фактичних значень з пороговими. Під пороговими значеннями індикаторів економічної безпеки слід розуміти їх граничні величини, недотримання яких свідчить про наявність загроз економічній безпеці. За такого підходу рівень безпеки підприємства визначається як середньозважений ступінь відповідності фактичних значень оціночних показників їх пороговим значенням. Такий розрахунок, як правило, проводиться спочатку за кожною окремою функціональною складовою економічної безпеки, а потім розраховується загальний її рівень з урахуванням вагомості кожної складової.

Ресурсно-функціональний підхід зводиться до визначення рівня економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів підприємства. За такого підходу оцінка також проводиться за кожною функціональною складовою, а потім визначається інтегральний показник.

Автори наукової праці [1] пропонують рівень економічної безпеки підприємства оцінювати на підставі сукупного критерію із зважуванням і сумуванням окремих функціональних критеріїв, які розраховуються шляхом порівняння (зіставлення) величини погрози економічної безпеки та ефективності заходів щодо її запобігання. Але

запропонований ними критерій не має конкретного кількісного вираження, що є безперечним недоліком, а просто прямує до максимуму. До того ж розрахунок сукупного критерію спирається на визначення завданих або відвернутих збитків, що на практиці є досить складним і може бути виконане лише на підставі експертних оцінок.

Одні з перших дослідників проблеми економічної безпеки підприємства у своїй роботі [2] пропонують систему індикаторів технологічної, ресурсної, фінансової та соціальної безпеки. Вони наводять порогові значення за деякими показниками (не за всіма). Зрозуміло, що на сьогоднішній день вченими виділяється набагато більше функціональних складових, що дозволяє більш комплексно розкрити сутність економічної безпеки. Загалом авторами пропонується замало індикаторів навіть для оцінки наведених у статті функціональних складових економічної безпеки.

Реверчук Н.Й. [4] використовує для оцінки рівня економічної безпеки комплексний показник безпеки, який розраховується на основі бальних оцінок показників техніко-технологічної, фінансової, кадрової, екологічної, інформаційної, політико-правової, силової та ринкової безпеки. Автор наводить розрахункові формули, порогові значення показників, але не надає їх обґрунтування, тобто не пояснює чому саме ці показники були ним обрані. Такий перелік коефіцієнтів є досить обмеженим, оскільки, наприклад, рівень інформаційної безпеки не може бути об'єктивно оцінений за допомогою лише трьох показників (продуктивність інформації, коефіцієнт інформаційної озброєності, коефіцієнт захищеності інформації). Також запропонована методика не містить показників, що характеризують надійність взаємодії з економічними контрагентами, що деякі автори пропонують розраховувати в рамках інтерфейсної складової економічної безпеки [5]. Все це є досить вагомими недоліками. Оскільки автор не виділяє окремо інтелектуальну безпеку, то варто було включити хоча б показник винахідницької (раціоналізаторської) активності, який розраховується як відношення кількості винаходів (рацпропозицій) до кількості інженерно-технічних робітників, до індикаторів кадрової безпеки.

Автори праці [6] пропонують свою систему індикаторів оцінки економічної безпеки підприємства, яка складається з чотирьох блоків: блоку ринкових факторів, блоку неринкових факторів, блоку соціально-політичних факторів та блоку факторів впливу економічного простору. При цьому до першого блоку вони включають індикатори за чотирма напрямками: трудові ресурси, засоби виробництва, капітал та технології. Варто зазначити, що така система індикаторів також не враховує всіх аспектів економічної безпеки підприємства. Зокрема, як і методика, запропонована Реверчук Н.Й. [4], не включає показників, що характеризують надійність економічних контрагентів. Загалом у науковій праці

не надається ніякої інформації щодо розрахунку наведених авторами індикаторів, щодо їх порогових значень і врешті-решт авторами наводиться явно замало показників для комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Перелік індикаторів потребує доповнення різноманітними показниками, що характеризують стан інтелектуальної, ринкової та, особливо, фінансової безпеки. Варто також наголосити, що автори не наводять жодного показника інформаційної та силової безпеки.

У роботі [7] для оцінки рівня економічної безпеки підприємства пропонується використовувати співвідношення величини бруто-інвестицій підприємства і величини ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку. Ця методика через розрахунок кількісного показника дозволяє визначити рівень економічної безпеки підприємства і дати його якісну інтерпретацію та визначити режим функціонування підприємства.

У науковій праці [8] пропонується проводити узагальнюючу оцінку економічної безпеки на підставі зіставлення граничних (критичних і нормальних) та фактичних значень індикаторів. За такого підходу експрес-оцінка рівня економічної безпеки проводиться на основі графічного аналізу, що дозволяє виділити наступні зони безпеки: зону нормального рівня, зону критичного рівня та передкритичну зону. До переваг даного підходу варто віднести те, що графічна інтерпретація дійсно допомагає кращому сприйняттю та характеризує не тільки поточний стан підприємства, але і той стан безпеки, до якого варто прагнути. Однак, в рамках даного підходу авторами не дається ніяких рекомендацій щодо вибору оціночних індикаторів та діапазону нормативних значень показників.

Автори праці [3] оцінку рівня економічної безпеки підприємства проводять шляхом підсумовування середньозважених значень локальних функцій залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства. Незважаючи на те, що такий підхід характеризується простотою інтерпретації отриманих результатів, йому властивий істотний недолік. Він полягає у відсутності будь яких рекомендацій щодо формування системи оціночних показників, а також авторами не визначені види локальних функцій, що не дозволяє зрозуміти алгоритм їх розрахунку.

У роботі [9] пропонується методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника, при цьому значення окремих функціональних критеріїв визначаються на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства і суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з попередженням цього збитку. По-перше, такі розрахунки можуть бути проведені тільки за наявності кількісних оцінок

збитку, пов'язаного з впливом загроз, та величини витрат, необхідних для їхнього усунення, що на практиці є досить складним. По-друге, автор не наводить рекомендацій щодо інтерпретації результатів розрахунку як за окремими функціональними критеріями, так і за загальним інтегральним показником.

Автор наукової праці [5] пропонує алгоритми розрахунку рівня безпеки за кожною складовою окремо, надає рекомендації щодо переведення у відносні оцінки показників рівнів кожної складової та надалі отримані відносні оцінки використовує для розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки. Для представлення результатів оцінки в наочному вигляді пропонує побудову діаграми в полярній системі координат, де кути будуть відповідати ваговим характеристикам, а радіус-вектори характеризуватимуть рівні кожної складової економічної безпеки. Запропонований автором підхід до оцінки фінансової складової є занадто вузьким. Він пропонує проводити таку оцінку на основі аналізу фінансової стійкості підприємства, ступінь якої визначається, виходячи з достатності оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності. Однак, за такого підходу досліджується лише платоспроможність підприємства і не беруться до уваги такі суттєві аспекти фінансової діяльності як ділова активність та рентабельність. Таким чином, таке комплексне поняття як фінансова безпека не може бути об'єктивно оцінене за допомогою лише трьох показників, які пропонує автор. Істотною ж перевагою запропонованої методики без сумніву є те, що автор надає інтерпретацію рівнів безпеки за кожною складовою, чого в свою чергу не наводять попередні автори у своїх працях. Як правило, багатьма дослідниками надається лише інтерпретація загального рівня економічної безпеки, що ускладнює процес аналізу походження різноманітних погроз безпеці підприємства.

Проаналізувавши існуючі погляди щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день немає єдиної методики та системи показників для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Підходи, які пропонують науковці, є недосконалими через притаманні їм певні недоліки.

Отже, для забезпечення комплексності та системності оцінки й аналізу рівня економічної безпеки підприємства необхідно враховувати наступні аспекти:

1. Система показників, за якими буде проводитись оцінка безпеки, повинна бути підібрана таким чином, щоб по кожній складовій були максимально точно висвітлені всі аспекти діяльності підприємства. Адже від адекватності таких показників в значній мірі залежатиме об'єктивність результатів розрахунку як за окремими складовими, так і в цілому.

2. Необхідно звернути особливу увагу на формування порогових значень оціночних показників, адже у розрахунках вони виступають базою для порівняння.

3. Оцінювати рівень економічної безпеки найдоцільніше окремо за кожною функціональною складовою, і лише потім зводити відносні оцінки до інтегрального показника. Так функціональний аналіз дозволить виявити звідки саме походять загрози, що буде корисним для оперативного управління ними.

4. Слід надавати графічну інтерпретацію рівня економічної безпеки підприємства за всіма складовими. Це може бути як діаграма, яку пропонує Ілляшенко С.М. [5], так і будь-яке інше графічне відображення отриманих результатів розрахунків, що забезпечить наочність поточного стану безпеки та того, до якого варто прагнути.

5. Для аналізу показників безпеки підприємства доцільним є представлення результатів їх розрахунку за допомогою карти аналізу показників безпеки. Так, наприклад, Реверчук Н.Й. [4] пропонує можливий варіант такої карти, однак такий її вид дозволяє наочно представити лише короткий висновок щодо рівня безпеки за кожним індикатором, а не надає можливості представлення висновків за окремими групами показників за кожною функціональною складовою та висновків щодо загального рівня економічної безпеки підприємства.

Висновки. Розрахунок показників, що характеризують стан економічної безпеки є лише першим кроком у виявленні ступеня економічної безпеки підприємства. Якщо окремі показники виявляються за межами граничних значень, наступний аналіз причин таких відхилень повинен дати відповідь на питання, що саме і у якій мірі становить загрозу економічній безпеці. Такий аналіз повинен бути покладений в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію

загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Перспективним напрямком досліджень у цій сфері може бути обґрунтування використання конкретних показників економічної безпеки підприємства за окремими її складовими та розробка комплексної карти аналізу показників безпеки підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Экономическая и национальная безопасность / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Издательство «Экзамен», 2004. – 768 с.
2. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-51.
3. Ковальов Д., Плетникова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 35-40.
4. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
5. Ілляшенко С.М. Економічний ризик. – К., 2004. – 220 с.
6. Клебанова Т.С., Сергієнко Є.А. Моделі оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки підприємства // Бізнес Інформ. – 2006. – № 8. – С. 65-72.
7. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монография. – К.: Либра, 2003. - 280 с.
8. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
9. Экономика предприятия: Учебник / Под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЭУ, 2005. – 608 с.

Аннотация. Проведен критический анализ основных подходов к оценке уровня экономической безопасности предприятия. Выявлены их основные недостатки и преимущества. Предложены общие рекомендации по обеспечению комплексного подхода к оценке и анализу уровня экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, уровень экономической безопасности, индикаторы экономической безопасности.

Summary. Article is devoted a critical analysis of the main approaches to assessment the level of economic security of the enterprise. Their main advantages and disadvantages were revealed. General recommendations to ensure an integrated approach to assessment and analysis the level of economic security of the enterprise were proposed.

Keywords: economic security of the enterprise, the level of economic security, indicators of economic security.

*Рецензент д.е.н., професор ХНУРЕ Костін Ю.Д.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*